

**BADANIA STRATYGRAFICZNE
PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH
dla elewacji i wystroju wnętrza
Budynku przy ul T. Chałubińskiego 7 we Wrocław**

Opracowała - mgr Dorota Wandrychowska

KARTA TYTUŁOWA

A. Dane dotyczące obiektu:

Budynek przy ul. T. Chałubińskiego 7 we Wrocławiu

czas powstania: 1882/83

właściciel: Uniwersytet Medyczny im. Piastów Śląskich we Wrocławiu

B. Dane dotyczące opracowania:

Wykonawca opracowania – Konserwator Rzeźby i Detalu

Architektonicznego – mgr Dorota Wandrychowska

51 – 141 Wrocław, ul. M. Konopnickiej 9d

Wrocław 2019

1. WSTĘP

1.1. Przedmiot opracowania

Przedmiotem niniejszego opracowania jest zabytkowy wystój wnętrza i elewacja budynku należącego do kompleksu Zespołu Klinik we Wrocławiu przy ul. T. Chałubińskiego 7.

1.2. Cel i zakres opracowania

Celem niniejszego opracowania jest wykonanie opracowania badań stratygraficznych w formie koreferatu dotyczącego stanu zachowania elewacji i wybranych elementów wystroju wnętrza oraz sformułowanie ramowego programu prac konserwatorskich.

1.3. Podstawa opracowania

Podstawą niniejszego opracowania są badania stratygraficzne, oględziny obiektu wykonane in situ oraz przytoczona w opracowaniu literatura.

2. WPROWADZENIE - OPIS

Wrocławski zespół klinik i instytutów powstał jako czwarte założenie tego typu w Niemczech.

Budynki wybudowane zostały na obrzeżach miasta, w ogrodzie, wśród zieleni, jako spójne założenie urbanistyczne, decyzją rządu i magistratu.

W czasie przejmowania tego terenu istniał już budynek obecnego rektoratu i został on wcielony w cały zespół urbanistyczny.

Budynek przy ul. T. Chałubińskiego 7 został wybudowany po 1882 roku jako obiekt w ramach kampusu klinik, autorstwa Arthura Buchwalda wraz z zespołem.

Jest to budowla wybudowana na rozczłonkowanym planie, którego forma została podyktowana przez funkcję.

Elewacja murowana z cegły, licowana cegłą klinkierową.

Cegła jest jednorodna w fakturze i kolorze, obserwuje się budulec wysokiej jakości.

Fuga jasna, piaskowe kruszywo o mieszanej granulacji.

Detal rzeźbiarski nie występuje, widoczny jest jedynie detal architektoniczny ceramiczny, częściowo glazurowany – obramowania okienne, gzymsy, sterczyny, parapety.

Schody zewnętrzne blokowe, granitowe.

3. BADANIA STRATYGRAFICZNE ELEWACJI

Tabela nr 1: Fuga elewacja frontowa

<i>Lp.</i>	<i>Warstwa chronolog.</i>	<i>Określenie warstwy</i>	<i>Uwagi</i>
1	II	Przecierka cementowa	Miejscami powierzchnia wypłukana. Część fugi zakryta cementową zaprawą.
2	I	Fuga jasna, piaskowa	Jako spoiwo wapno. Piasek o żółtawym zabarwieniu

Tabela nr 2: Fuga elewacja tylna

<i>Lp.</i>	<i>Warstwa chronolog.</i>	<i>Określenie warstwy</i>	<i>Uwagi</i>
1	II	Przecierka cementowa	Miejscami powierzchnia wypłukana. Część fugi zakryta cementową zaprawą
2	I	Fuga jasna, piaskowa	Jako spoiwo wapno. Piasek o żółtawym zabarwieniu

Tab. 3 – okno

<i>Lp.</i>	<i>Warstwa chronolog.</i>	<i>Określenie warstwy</i>	<i>Uwagi</i>
1		Farby olejne w kilku warstwach	warstwy wtórne
2	I	Farba olejna w kolorze według wzornika NCS – S 5040-G30Y	Warstwa leżąca bezpośrednio na drewnianym podłożu kolor oryginalny stolarki okiennej
3	I	Drewno iglaste	Ramiak okienny

TECHNIKA WYKONANIA

Elewacja licowana wysoko wypaloną cegłą.

Ceramika jest jednorodna w fakturze i kolorze, obserwuje się materiał wysokiej jakości.

Fuga jasna, na bazie piasku, zagładzona, lekko cofnięta od lica.
Piaskowe kruszywo o mieszanej granulacji.

Stolarka okienna sosnowa, malowana kryjąco farbą olejną.

4. STAN ZACHOWANIA

Stan zachowania poszczególnych elementów wystroju elewacji jest zróżnicowany w zależności od ekspozycji.

Obserwuje się drobne wyluszczenia i odłamki powierzchni licówki.

Wyplukania spoin obserwuje się w wielu miejscach na elewacji, jest to proces postępujący, gdyż miejsca o naruszonej spoinie wykazują tendencję do przyspieszonej erozji.

W wielu miejscach na oryginalną, cofniętą w licu elewacji spoinę nałożono bardzo ściśłą z zaprawy cementowej.

Charakterystycznymi dla całości powierzchni ceglanych przejawami destrukcji są zabrudzenia warstw powierzchniowych elewacji.

Warstwa nawarstwień pochodzącą z produktów spalania węgla ma barwę czarną.

Elementy chronione przed bezpośrednim wpływem czynników atmosferycznych, nie są zbyt mocno zabrudzone.

Miejscowo, w szczególności w partii przyziemia oraz w obrębie np. bocznych wejść wykonano uzupełnienie ubytków oraz przemurowania, jednakże jakość uzupełnień, kolor cegły, rodzaj spoiny całkowicie dyskwalifikują wykonaną pracę.

PROPONOWANE POSTĘPOWANIE KONSERWATORSKIE

Celem przystąpienia do prac jest podjęcie działań oraz wykonanie zabiegów, które zniwelują przyczyny niszczenia, a także przywrócą pełne walory oryginału.

Należy usunąć kable biegnące po wierzchu elewacji budynku.

Ochronie podlega zachowana oryginalna fuga oraz oryginalne powierzchnie detali architektonicznych.

Należy usunąć przyczynę zawilgocenia elewacji, jeżeli występuje np. uszkodzenie rynien, rur spustowych.

Należy skontrolować sposób odprowadzenia wody opadowej od budynku i przeanalizować, czy nie wnika w mury lub gromadzi się w pobliżu.

Należy wykonać przycięcie higieniczne drzew rosnących w sąsiedztwie budynku, m.in. usunąć lub skrócić niektóre gałęzie.

Elewację należy oczyścić poprzez:

- a) Umycie wstępne w celu usunięcia luźnych zabrudzeń;
- b) Wykonanie oczyszczenia powierzchni przy zastosowaniu preparatów do czyszczenia cegły po uprzednim wykonaniu prób skuteczności zabiegu, aby nie naruszyć i nie uszkodzić oryginalnej powierzchni.

Preparaty należy stosować zgodnie z zaleceniami producenta.

Podczas zabiegu oczyszczania do usuwania spulchnionych nawarstwień użyta powinna być myjnia z gorącą wodą pod ciśnieniem.

Wyklucza się czyszczenie ściernie.

- c) Usunięcie wtórnych uzupełnień i flekowań cegły, które nie spełniają wymogów fizykomechanicznych i estetycznych oraz wtórnej fugi, skucie tynku wtórnego na elewacji frontowej;
- d) Wykonanie dezynfekcji partii porośniętych przez glony przy pomocy preparatu typu Lichenicide lub Aseptina A lub równoważne;

- e) Wykonanie uzupełnienia ubytków:

- Wykonanie uzupełnień przy pomocy fleków. Uzupełnienie te wykonać jedynie, na partiach, gdzie nastąpiło zniszczenie cegły w większym procencie. Należy usunąć destrukcję bez uszkodzenia sąsiednich cegieł i wstawić flek - cegłę odpowiednio dobraną fakturą, rozmiarem i kolorem.

W szczególności należy przestrzegać zasady, że uzupełnienie nie może być ciemniejsze od oryginału.

- Wykonać uzupełnienia niedużych, jednakże głębokich ubytków przy pomocy zaprawy mineralnej imitującej cegłę. Zastosowane kruszywo powinno naśladować strukturę i teksturę oryginału. Zaprawa barwiona w masie przy pomocy pigmentów mineralnych.

- f) Uzupełnienie fugowania elewacji przy pomocy zaprawy barwionej w masie na kolor czerwony, opracowany w oparciu o kolor oryginału. Należy zastosować zaprawę wapienną z maksymalnie z 10% dodatkiem białego cementu i odpowiednio dobranymi frakcjami kruszywa wybarwioną pigmentem suchym. Sposób fugowania i skład zaprawy zatwierdzić w nadzorze konserwatorskim nad pracami.
- g) Patynowanie rekonstrukcji, kitów i fleków w celu scalenia kolorystycznego z oryginałem.
- h) Wykonanie zabiegu hydrofobizacji cegły na elewacji w celu ujednolicenia nasiąkliwości powierzchni. Powłoka hydrofobowa zabezpieczy powierzchnię przed wpływami środowiska i opóźni jego brudzenie się. Stosować preparaty rozpuszczalnikowe żywicy silikonowej. Wyklucza się zastosowanie preparatów wodnych.

OKNA

W przypadku podjęcia decyzji o konserwacji zachowanej, oryginalnej stolarki okiennej przyjmuje się następujące postępowanie:

Wyniki badań oraz analiza budowy okien skłania do wniosku, iż okna powinny być malowane kryjąco w jednolitym kolorze zielonym.

W ramach prac przy renowacji okien należy przeprowadzić następujące zabiegi konserwatorskie:

- zdemontować drzwi, skrzydła okienne ruchome;
 - zdemontować okucia;
 - usunąć nawarstwienia farby metodami mechanicznymi – cyklinami posiłkując się gorącym powietrzem;
 - wykonać naprawy stolarskie – wymianę najbardziej zniszczonych elementów ram okiennych, uzupełnienie ubytków po sękach;
 - usunąć kit szklarski okien, w miejsca te nałożyć cienkie profile drewniane, nabijane cienkimi gwoźdźmi do drewna;
 - wykonać szlifowanie drobnym papierem ściernym całości w celu położenia włókien i wygładzenia powierzchni;
 - nałożyć na drewno olej gruntujący, który będzie zarazem stanowił ochronę przed grzybami, sinizną i szkodnikami drewna (zastosować Valtti Super Guard Tikkurila lub równoważny);
 - nałożyć farbę podkładową;
 - pomalować zgodnie z zatwierdzoną kolorystyką.
- Farbę należy nakładać cienkimi warstwami. Stosować farbę do drewna odporną na warunki atmosferyczne - dwie warstwy farby nawierzchniowej (Farba dwuskładnikowa chemoutwardzalna),

5. BADANIA STRATYGRAFICZNE WNĘTRZA

OPIS

Korytarze na parterze przesklepione z konsolkami podtrzymującymi spływy sklepienia na ścianę, przedzielone w okolicach przejść i drzwi gurtami podtrzymywanymi przez pilastry.

Schody z zachowanymi kamiennymi spocznikami z czerwonego piaskowca.

Drzwi w korytarzowych ciągach komunikacyjnych nie są jednolite. Wyróżnia się drzwi na klatki schodowe, drzwi do gabinetów, drzwi dzielące korytarze.

Drzwi różnią się formą i podziałami płycin, niektóre są przeszklone. Wszystkie drzwi są ramowo płycinowe, z profilowaniami na granicy płyciny i ramy, z futrynami i wyłogami.

Zachowało się kilka oryginalnych klamek.

W obiekcie przeprowadzono przez lata szereg różnych remontów niszcząc równocześnie oryginalny wystrój wnętrz.

Część była pracami remontowymi zakrojonymi na dużą skalę, które wprowadziły znaczną ilość zmian, i doprowadziły do częściowego zniszczenia jednorodnego wystroju pochodzącego z początku wieku.

Tabela nr 4: hol ściany

<i>Lp.</i>	<i>Warstwa chronolog.</i>	<i>Określenie warstwy</i>	<i>Uwagi</i>
1		wtórne malatury olejne	
2	I	malatura ukazująca podziały, pasy, wykonana w technice temperowej	Malatura bardzo zniszczona. W trakcie badań sondażowych trudno było ustalić układ dekoracji, jednak wyniki badań wyraźnie wskazują, że tynk na blendach był dodatkowo dekorowany malarsko.
3	I	pobiała	
4	I	Tynk wapienno-piaskowy filcowany	

Wyniki przeprowadzonych badań wykazują, że blendy ściennie dekorowane były dodatkowymi elementami ornamentowymi i podziałami pasowymi.

Wtórne olejne malatury bardzo ściśle przylegają do warstwy pierwotnych temperowych wymalowań i dekoracji - wymagają żmudnych zabiegów konserwatorskich, by móc je odsłonić bez uszkodzenia lub odspojenia od podłoża.

Dlatego, aby dokładniej ustalić rodzaj dekoracji na ścianach w tym obiekcie - zaleca się bardzo ostrożne postępowanie z tynkami na ścianach i sklepieniach westybulu.

Tabela nr 5: Hol przed klatką schodową - sklepienie

<i>Lp.</i>	<i>Warstwa chronolog.</i>	<i>Określenie warstwy</i>	<i>Uwagi</i>
1		Malatury wtórne	
2	I	malatura w kolorze ciemnego ugru; widoczne ślady dodatkowych wymalowań w formie pasów	W trakcie badań sondażowych trudno ustalić wygląd wystroju. Wymagane są dodatkowe badania, które należy przeprowadzić w trakcie prac renowacyjnych.
3	I	pobiała	
4	I	Tynk wapienno-piaskowy filcowany	

Wyniki przeprowadzonych badań wykazują jednoznacznie, że sklepienie w holu dekorowane było dodatkowymi elementami ornamentowymi i podziałami pasowymi.

Wtórne olejne malatury bardzo ściśle przylegają jednakże do warstwy pierwotnych temperowych wymalowań i dekoracji - wymagają żmudnych zabiegów konserwatorskich, by móc je odsłonić bez uszkodzenia lub odspojenia od podłoża.

Dlatego, aby dokładniej ustalić rodzaj dekoracji, zaleca się bardzo ostrożne postępowanie z tynkami na sklepieniach.

Tabela nr 6: korytarz, drzwi

<i>Lp</i>	<i>Warstwa chronolog.</i>	<i>Określenie warstwy</i>	<i>Uwagi</i>
1	II	Warstwy olejnic	
2		Malatura w kolorze zgaszonej zieleni; na listwach złocenia	Oryginalny wystrój z epoki
3	I	Drewno iglaste	

Drzwi w trakcie użytkowania zostały pokryte wtórnie kilkoma warstwami farby olejnej w różnych odcieniach.

Badania wykazały, że pierwotnie drzwi były pokryte farbą w kolorze stonowanej zieleni i złoczone na listwach.

Wnioski:

Wnętrza były poddawane gruntownym remontom, co spowodowało utratę oryginalnego wystroju i kolorystyki.

Badania sondażowe wykazały obecność ornamentalnych wymalowań, co nakazuje ostrożność w trakcie prowadzenia prac remontowych w tych wnętrzach oraz wymaga wykonania wówczas uzupełniających odkrywek o większym zasięgu.

STAN ZACHOWANIA

Stan techniczny większości tynków jest dobry.

Obecne są wtórne uzupełnienia, naprawy wykonane w zaprawie z dodatkiem cementu.

Na tynku znajdują się emulsyjne warstwy malarskie oraz olejne, które utworzyły na powierzchni szczelną powłokę.

W trakcie eksploatacji powstały zniszczenia spowodowane uszkodzeniami mechanicznymi.

Obecnie w wielu miejscach detal ceramiczny oraz tynkowe powierzchnie gładkie pokryte są zwartą warstwą olejnych i lateksowych farb oraz gipsowej zacierki, warstwa ta bardzo mocno przylega do powierzchni.

Obecność wtórnych farb o olejnym oraz lateksowym spoiwie bardzo komplikuje ustalenie sposobu oryginalnego zdobienia i wymaga skomplikowanych żmudnych zabiegów wstępnych podczas dokonywania odkrywek - nawet sondażowych.

Stolarka drzwiowa drewniana jest w wielu miejscach uszkodzona poprzez wstawienie wtórnych zamków Yeti - w sposób bezceremonialny dołożono je na wierzch i wywiercono nowe otwory na mechanizm.

Stwierdza się również różnorodne uszkodzenia mechaniczne na przymykach i dolnych płycinach.

Drzwi są przemalowane farbą olejną na skutek czego zalano delikatne listwy dekoracyjne i profile, które stanowią dużą ozdobę stolarki.

Większość drzwi jest w dobrym stanie technicznym – nie są wykręcone, wypaczone, zawiasy lekko chodzą, a skrzydła domykają się w swych futrynach.

Stwierdzono ubytki w zabytkowych okuciach drzwi, kilka sztuk udało się jednak zachować do dzisiejszych czasów.

Drzwi wykazują typowe zniszczenia powstałe w trakcie ich wieloletniego użytkowania – drobne uszkodzenia, wyluszczenia, odspojenia płycin od ramy.

Stalowa balustrada schodów pokryta warstwami farby olejnej.

Detal zalany farbą stracił formę i plastykę, widoczne zacieki, zgrubienia.

WYTYCZNE KONSERWATORKIE I RAMOWY PROGRAM PRAC

Stan zachowania obiektu wymaga interwencji konserwatorskiej. Celem przystąpienia do prac remontowo - konserwatorskich jest poprawa walorów estetycznych.

Stan techniczny i chaos wizualny wymagają analizy układu kolorystyki i jednolitej, spójnej koncepcji wystroju.

A) ściany i sklepienia

- a) Wstępne oczyszczenie całości. Wykonanie uzupełniających badań stratygraficznych dekoracji i kolorystyki na ścianach i sklepieniach;
- b) Dezynfekcja ścian i sklepień, zwłaszcza w miejscach wcześniejszych zalań przy użyciu preparatu Aseptina A w roztworze acetonu.
- c) Usunięcie wtórnych nawarstwień farb ze ścian z czasów remontów metodą mechaniczną lub chemiczną.
- d) Wykonanie prac konserwatorskich w obrębie podłoża:
 - usunięcie spęcherzonych fragmentów tynków;
 - usunięcie wtórnych, niestarannie wykonanych, cementowych łat;
 - wykonanie lokalnych uzupełnień i naprawy przy zastosowaniu wysokogatunkowych, drobnoziarnistych mas tynkarskich konfekcjonowanych;
 - zatarcie uzupełnień, pokrycie pobiałą wapienną i scalenie z powierzchnią tynków oryginalnych;
- e) Usunięcie wtórnych warstw farby z elementów ceramicznych i kamiennych.
- f) Wykonanie malatury w oparciu o wyniki badań.
- g) Nałożenie warstwy malarskiej na elementy wystroju. **Rodzaj i kolor farby musi być zatwierdzony przez inspektora nadzoru po wykonaniu prób na obiekcie.**

B) Stolarka drzewiowa

- a) Wykonanie usunięcia nawarstwień farby przy zastosowaniu dmuchawy z gorącym powietrzem;
- b) Wykonanie napraw stolarskich przy zastosowaniu materiału analogicznego do oryginału – flekowania, uzupełnienia brakujących profili, sklejenie pęknięć;
- c) Usunięcie wtórnych nawierzchniowych zamków oraz zamków nie mieszczących się w szerokości skrzydła drzwiowego. Instalowanie zamków w miejsce brakujących, które pozwolą na oryginalny układ okuć;
- d) Wykonanie szlifowania papierem ściernym w celu usunięcia resztek farby i wyrównania powierzchni;
- e) Wyrównanie nierówności przy pomocy szpachli drobnoziarnistej (wypełnienie spękań);
- f) Uzupełnienie brakujących okuć – klamek i szyldów;
- g) wykonanie kryjącego malowania farbą półmatową o satynowym połysku;
- h) wykonanie złoceń szkagmetalem na mikstion listew oraz zabezpieczenie pozłoty przy pomocy lakieru bezbarwnego;

C) Balustrada metalowa

- a) Oczyszczenie elementów metalowych z nawarstwień brudu, kurzu, pajęczyn i innych, luźnych nawarstwień;
- b) Wykonanie usunięcia nawarstwień farby przy zastosowaniu dmuchawy z gorącym powietrzem wspomagane metodą chemiczną;
- c) Wykonanie pasywacji powierzchni;
- d) Wykonanie złoceń na ozdobnych elementach balustrady;
- e) Malowanie balustrady w kolorze matowej czerni farbami do metalu;

Opracowała: Dorota Wandrychowska, maj 2019